

HEMBYSE, EEN BERUCHE GENTENAAR

Op 24 oktober a.s. zal het precies 400 jaar geleden zijn dat Hembyse, door de Gentenaars uit ballingschap teruggeroepen, in onze stad aankomt en er zijn dictatuur begint die voor hem – en zo veel anderen – noodlottig zal aflopen. Wij maken graag van deze gelegenheid gebruik om deze beruchte figuur eens in het licht van de schijnwerper te plaatsen. Zoals reeds verschillende malen is gebeurd, gaan wij ook deze keer te rade bij iemand die de kunst verstond een figuur te doen loskomen uit de wirwar van soms tegenstrijdige gegevens.

U hebt het waarschijnlijk reeds begrepen : het betreft onze betreurde vriend Pierre Kluyskens die – meer dan 25 jaar geleden – in twee krantenartikeltjes de figuur van deze Gentse dictator belichtte.

Wij laten ze hieronder volgen met onze dank aan de familie Kluyskens voor haar vriendelijke toestemming tot re-publicatie.

In ons artikel van verleden zondag, gewijd aan het Hof van Wackene, hebben wij terloops het verhaal ingeschakeld van het huwelijk van de zeventigjarige Jan van Hembyse met de jonge Anna van Huerne, dat op 3 december 1583 in het historisch gebouw van de Poel plaats greep.

Wij willen vandaag nog even uitweiden over de laatste levensmaanden van de beruchte Gentse dictator, een der meest hatelijke en laffe figuren uit de geschiedenis van de Arteveldestad, de tyran die alles opofferde aan zijn ongebreidelde hoogmoed, zijn grootheidswaanzin, zijn nooit verzadigde heerszucht en die ten slotte amper een paar maanden na zijn fameus huwelijk, door eenieder gehoond en verfoeid, op het schavot, vóór het Gravensteen, zijn straf voor zijn onmenselijke dwingelandij moest uitboeten.

Bij geen enkel der talrijke auteurs die gehandeld hebben over de godsdienstoorlogen en de beroerde tijden te Gent, kan men een woord lof of medelijden ontdekken voor hem die, na over de stad dood en ellende te hebben gebracht, en ten laatste inziende dat de vijand de overwinning ging behalen, naar hem trachtte over te lopen om aldus door zijn verraad, genade te kunnen bekomen.

Dierickx verhaalt in zijn “Mémoires”, dat men na de dood van Hembyse, volgend grafschrift dichtte :

“Ziet, hier ligt begraven Jonker Jan,
in staatkund' weinig vroed,
In godsdienst wankelbaar,
in oorlog zonder moed”.

*

* *

Jan van Hembyse

Jan van Hembyse. Litho door Ch. Onghena naar een portret door F. Pourbus.
Kunsthistorisches Museum Wenen. Foto Stadsarchief Gent.

Keizer Karel en na hem Filips II vooral, hadden gedacht dat een onverbidde-lijk optreden, het uitvaardigen van de zwaarste straffen, de beste middelen zouden zijn om het Protestantisme en het Calvinisme, vrij spoedig de kop in te drukken in onze gewesten. Granvelle en de hertog van Alva hadden om de beurt die terreurpolitiek te onzent toegepast doch hadden er de slechtste uitslagen mede bekomen; de slechtste dienst mede bewezen aan Spanje en per slot van rekening de Calvinisten niet enkel in hun geloof gesterkt, doch ook de katholieke bevolking ontstemd die zo zeer gehecht was gebleven aan de principes van vrijheid.

In dergelijke toestanden zien doorgaans een of meer mensen, een gelegenheid om gebruik makende van de algemene misnoegdheid, hun persoon op te dringen en onder de dekmantel van de vrijheidsgedachte hun eigen politieke ambities door te voeren.

Willem de Zwijger op het nationaal plan, Hembyse en Ryhove te Gent hebben handig en zonder enig scrupule deze kaart gespeeld, tot het uitliep tot de onvermijdelijke strijd om de macht welke zij allen persoonlijk en volledig in handen wilden krijgen.

Willem, Ryhove, Hembyse, zijn uiteindelijk alle drie in die strijd ten onder gegaan.

Willem was de meest behendige; hij was de vader van de Pacificatie van Gent, van 1576, juweeltje van politieke diplomatie, prachtige wipplank voor zijn verdere loopbaan, doch hij heeft te vlug willen lopen en heeft zijn plan te vroeg laten doorschemeren.

Ryhove was de voorzichtigste, de politieker die niet aarzelde een middenweg te kiezen, een transactionele solutie aan te nemen.

Hembyse eindelijk, was de kalme berekenaar maar ook de meest ambitieuse, de man die voor niets, zelfs niet voor een moord, terugdeinsde en die slechts één objectief voor ogen had : te Gent, naar het voorbeeld van Genève, een onafhankelijke Republiek te stichten, waarvan hij de opperheer, de alleenheerser zou worden. Geen omwegen, geen compromis, geen toegeving : recht op het doel af.

Liever duizenden mensen offeren dan een duim af te wijken van de op voorhand bepaalde weg...

Hij stamde uit een achtbare adellijke familie af en had de meest verzorgde opvoeding genoten, streng, bijna ascetisch. Zijn leus was trouwens : "Sobrie et Vigilanter".

Doch hij was de hoogmoed, de ambitie in persoon. Toen de Calvinisten het roer in handen kregen, aarzelde hij geen ogenblik om de godsdienst zijner vaders te verloochenen en als afvallige de rangen te verwoegen van de overwinnaars in wier kamp hij wel dacht een leidende rol te kunnen spelen.

Hij vestigde onmiddellijk de aandacht op zijn persoon door de hevigheid van zijn aanvallen tegen de Katholieke godsdienst, door zijn haatgevoe-

lens tegen de Spanjaarden, door zijn demagogische politiek welke erin bestond het volk aan te hitsen en het aan te zetten de kerken en kloosters aan te vallen, te plunderen en te vernielen.

Hij werd gevolgd door het gepeupel, door de fanatiekers, maar vond onmiddellijk Willem op zijn weg : de prins van Oranje zag in tot welke uitspattingen de politiek van Hembyse zou leiden, welke gevaren er aan verbonden waren, de onmogelijkheid om nog met de tegenstrever te onderhandelen. Hembyse had ten andere reeds, door zijn optreden, de eventuele vruchtbare uitwerksels van de Pacificatie van Gent in de kiem gesmoord.

Hij en de prins van Oranje werden dan ook vijanden, en in die vijandschap legde Hembyse, "Jonker Jan", dezelfde haat aan de dag als tegenover Spanje.

Hij zocht dan toenadering met Ryhove, die ook de Gentse Republiek wilde verwezenlijken : vijanden van Spanje, worden zij het weldra ook van de Staten van Vlaanderen, wanneer zij de door hen aangestelde Hertog van Aarschot aanhouden. Zij maken zich van Gent meester : Ryhove neemt de troepen in handen, Hembyse het burgerlijk bestuur. Hembyse, de politieker, Ryhove de voorzichtige, die zijn macht niet wil vestigen op een groep plunderslaars en het gepeupel, doch wil steunen op een militaire macht.

Samen laten zij aan de Gentse bevolking, na zagezegd al de door Keizer Karel afgeschafte vrijheden, hersteld te hebben, de eed van haat tegen Spanje, op de Vrijdagmarkt, afleggen.

Om die vrijheid te waarborgen is een leger nodig en om dit leger te betalen, is geld nodig : men neemt het goud en het zilver uit kerken en kloosters van de stad en omliggende gemeenten ! Doch de "vrijheid" welke Hembyse schenkt is een vrijheid waarvan hij de grenzen afbakt, t.t.z. haat tegen de Katholieke Godsdienst welke het enthousiasme en het ideaal van zijne partijgangsters moest aanwakkeren : de tweede Beeldenstorm van 1578, wordt systematisch ingericht en overtreft in vernieling al wat men zich kan inbeelden.

Willem doet een laatste poging om zijn gematigde politiek te doen zegevieren en slaagt er ten slotte in Ryhove aan zijn zijde te krijgen. Alleen tegen deze twee rivalen, moet Hembyse het onderspit delven. Hij wordt verbannen en vertrekt naar Duitsland, waar hij in het geheim, een nieuwe politiek voert, die der intrigues. Op dat ogenblik reeds heeft hij alles gewikt en gewogen, weet hij reeds welke houding hij in alle omstandigheden zal aannemen.

Ryhove alleen te Gent gebleven, speelt perfect zijn rol van dictator. Hij wist, dat vroeg of laat, die uiteindelijke strijd om de opperheerschappij zou uitgebroken zijn, en hij, de voorzichtige, had op het gepaste ogenblik, het kamp van Oranje vervoegd; er was geen plaats voor twee despo-

ten in de Gentse Republiek.

Maar zijn heerschappij zou van korte duur zijn. Alexander Farnese behaalt het ene succes na het andere en de toestand wordt hachelijk voor Gent, dat door eenieder verlaten, slechts in zijn fanatisme de nodige moed put om weerstand te bieden.

Is de bevolking hardnekkig trouw, zo zijn Willem en Ryhove voorzichtiger. Zij ontvangen de Hertog van Anjou, een Franse katholieke prins, met grote eerbewijzen, doch laten zich door hem om de tuin leiden... Het volk stelt Ryhove hiervoor verantwoordelijk en roept in juli 1583, Hembyse, de "redder van de stad", uit ballingschap terug. Niemand had aanvaard op een zo hachelijk ogenblik het bestuur van de stad in handen te nemen, doch Hembyse is verblind door de hoogmoed. Hij denkt terug een rol te spelen, het roer om te werpen, de Gentse Republiek te redden. Op 24 oktober doet hij als triomfator zijn intrede in de Arteveldestad... Zijn hovaardigheid en ijdelheid grenzen thans aan het ongelooflijke : hij laat munt slaan op zijn naam, hij treedt als zeventigjarige ouderling in het huwelijk met een jong meisje, hij eist het historisch Hof van Wackene voor zich op.

Maar terwijl het volk in de mening verkeert, dat hij de stad zal redden, dat hij het mirakel van de bevrijding zal verwezenlijken, voert hij heimelijk het plan uit welke hij, voor die eventualiteit in Duitsland heeft ontworpen.

Hij was teruggekomen in de hoop "zijn" republiek te redden, en opnieuw de opperheerser te zijn, doch hij had alras ingezien dat het een verkeerde berekening was geweest. Hij zat gevangen in een slop, hij was, slachtoffer van zijn waanzin, in de leeuwenkooi getreden. Er bleef hem slechts één middel over om zijn hoofd te redden : verraad te plegen, de stad over te leveren aan Farnese en als beloning, als Judaspenning, onder Spaans bestuur een eerste rangplaats in de stad af te smeken.

Hij knoopt onderhandelingen aan met Farnese die hem goud en geschenken stuurt, maar op het zelfde ogenblik, rukt Willem van Oranje op naar Oudenaarde.

En reeds eist Farnese een eerste losgeld van Hembyse : deze laatste aarzelt niet. Eindelijk zal hij zijn haat tegen Willem vrije teugel kunnen laten, eindelijk zal hij de prins van Oranje de genadeslag kunnen toebrengen...

Hij stuurt materiaal op naar de Spaanse troepen die te Wetteren de weg aan Willem's leger afsperreren, doch ditmaal lekt de zaak uit. De Gentenaren worden gewaar, dat Hembyse verraad pleegt.

Op 23 maart 1584 wordt hij in het Hof van Wackene aangehouden, uit zijn ambt ontzet en in het Prinsenhof opgesloten.

Hij wil zich verdedigen, loochenen, maar men toont hem brieven welke men dezelfde dag kon onderscheppen en geen twijfel meer overlaten

nopens zijn verraad.

Men dwingt hem, onder de bedreiging de hand af te hakken, zijn beschuldigingsakte te ondertekenen. Het proces werd spoedig ingeleid : het was een wrak dat voor zijn rechters verscheen.

Jan van Hembyse, het idool van de Gentse Calvinisten, werd op brutale wijze van het voetstuk waarop hij zich ten koste van veler bloed gehesen had, neergehaald. Dezelfde massa die hem nog enkele dagen vroeger geestdriftig had toegejuicht en in hem de redder van de stad begroette, eiste thans dat hij zonder verwijl naar de pijnbank zou gevoerd worden, wat ten andere overbodig was. Hembyse moest niet bekennen, de tegen hem uitgebrachte beschuldigingen waren voldoende bewezen. De nacht van zijn aanhouding had men in z'n woning een waar arsenaal ontdekt, wat er op wees dat hij alle voorzorgsmaatregelen had getroffen.

Enkel een spoedige overgave van de stad aan Farnèse, hertog van Parma, had zijn hoofd nog kunnen redden : de hertog had inderdaad, een wapenstilstand uitgevaardigd en aan Brugge en Gent de voorwaarden van hun overgave laten kennen.

In de stad kwam het onmiddellijk tot gevechten tussen de "Vrede-verzoekers" en de "Vrede-verwerpers". Op 15 mei geraakten zij slaags op de Vrijdagmarkt. De eersten riepen onophoudend "Vrede, vrede" en hadden aanvankelijk de bovenhand op de Calvinisten die uiteindelijk, onder het geroep "Religie, Religie" de overwinning afdwongen, hun tegenstanders ontwapenden of gevangen zetten !

Elke hoop was thans voor Hembyse verzwonden.

Zijn proces werd begin juni door de nieuwe onderbaljuw ingesteld : de beschuldigingsakte bevatte niet minder dan twee-en-veertig artikelen die geresumeerd werden in vijf hoofdbeschuldigingen : verraad, muntslaan, roof, moord en geweld.

Aanvankelijk had Hembyse er aan gedacht zich niet te verdedigen, maar genade af te smeken. Toen hij inzag dat het tot niets baten zou, poogde hij punt voor punt de aanklacht te weerleggen, doch het was verloren moeite : de beschuldigingsakte was verpletterend.

Uit de voorgelegde stukken bleek te over dat hij reeds tijdens zijn ballingschap in Duitsland, in 1579 onderhandelingen had aangeknoopt met vertegenwoordigers van de Hertog van Parma om hem Gent over te leveren, voorts dat hij materiaal en hulp bij middel van een aantal schepen aan de Spaanse legers wou zenden.

Men beschuldigde hem verder munt te hebben laten slaan met zijn wapen en opschrift, koperen, zilveren en gouden stukken, zulks op kosten van de stad.

Wat het derde punt de roof, aanging, werd bewezen dat hij hoge bedragen had ontvangen van personen die hij tot bepaalde stadsambten, had

benoemd.

Hij werd ook beschuldigd van moord op Jacob Roelandt, Maarten Mu-
saert en nog andere tegenstrevers.

Hembyse's verdediging was uiterst zwak : hij poogde enige aanklachten
te weerleggen en verklaarde voor het overige "dat hij, aldien hij door de
menigte van affairen overvallen en zijn verstand belemmerd zijnde, zig
ergens in mogt misgaen hebben, dat het zelve ten aenzien van zijne voor-
gaende en geduerige goede diensten, behoorde ongemerkt, vergeten en
bewimpelt te worden".

De zaak werd, na Hembyse's verdediging, in beraad gehouden.

*

* *

Inmiddels was de toestand te Gent bijna hopeloos geworden. Na de ver-
werping van Farnèse's vredesvoorstellen, was de strijd herbegonnen : de
stad was volledig omsingeld, belegerd door de Spaanse troepen. En zoals
het altijd in dergelijke gevallen gebeurt, ontbraken weldra de nodige le-
vensmiddelen. Het graan, het vlees, de boter, werden tegen ontzaglijke
prijzen verkocht. Op 19 juni reeds moesten alle boeren die het platteland
waren ontvlucht om achter de stadswallen een veilig onderkomen te vin-
den, vóór de avond de stad verlaten; de ongelukkigen die zich in de St.-
Michielskerk hadden verschanst, werden uitgedreven en buiten de stads-
poorten geleid.

"Op dezen tijd, lezen wij in de Gendsche Geschiedenissen, quamen er
dagelijks verscheyde lichaemen, aen elkanderen gebonden, aengedreven
in de Schelde, en men rekende dat er tussen Gend en Audenaerde meer
als twee honderd doode lichaemen lagen op het veld, sommige van die
vermoord, en andere van die door honger en gebrek gestorven waren".
Men ging van huis tot huis om het graan aan te slaan; alle katten en hon-
den van de stad waren sedert weken opgegeten en de "gemeene lieden,
schrijft Bernardus De Jonghe, aten doorgaans brood van draf ofte dier-
gelijke. Op deze tijd en was er geen vleesch in het kleyn Vleesch-Huys,
en zo weinig in 't groot, dat enen man 't zelve wel zoude weg gedragen
hebben. De honger onder vele menschen was zoo groot dat zij de pijpen
van de sijoillen, waermoeschstokken, enz. die op de straeten laegen op-
raepten, om met andere kruyden te mengen en te eten".

En toch wouden de Calvinisten zich niet overgeven.

Opgezweept zoals zij het door Hembyse geweest waren, hadden zij Far-
nèse uitgedaagd en dachten dat het nu te laat was om genade te beko-
men.

Maar toen vernomen werd dat de Prins van Oranje op 10 juli 1584 te
Delft vermoord was geworden door Balthazar Geeraerts, begonnen velen

te wankelen : de stad was omsingeld en de Spanjaarden tot vóór de poorten genaderd; er heersten hongersnood, gebrek aan geld, er waren geen leiders meer.

Het was in die stemming van terreur dat Jan van Hembyse op 4 augustus van het Prinsenhof naar het stadhuis gebracht werd om de uitspraak te aanhoren.

Hij werd verwezen om op een schavot vóór het Gravensteen met het zwaard onthoofd te worden, zijn hoofd een uur lang op een spil te worden ten toon gesteld, terwijl het lichaam op het schavot zou blijven liggen.

Om drie uur in de namiddag werd hij naar het Veerleplein gebracht, waar het vonnis werd voltrokken. Een maand later gaf Gent zich over aan Farnèse.

“Hembyse was, zegt Van Meteren, een hoogmoedigen en staetselijken man geweest, die hem zelve achtte als eenen Graeve van Vlaenderen, hebbende grof geschut in zijn huys, en eene lijfguarde van twintig of dertig hallebardiers en musketiers; onervaeren, geldgierig, stout en streng, die geheel Vlaenderen en de stad van Gend in vele zwaerigheden heeft gebracht door onbedachten en plompen iver”.

*

* *

Niemand heeft ooit met zekerheid geweten waar Hembyse werd begraven. Sommigen hebben beweerd dat het in de St.-Niklaaskerk was, in het graf zijner familie; De Jonghe daarentegen houdt staande dat het lichaam en het hoofd in de St.-Baafskerk begraven werden “vóór de afgebroken autae van S. Jan Baptiste”.

In 1835 liet Baron de Saint-Genois een historische roman verschijnen : “Hembyse, histoire gantoise de la fin du XVIe siècle”. In de nota's, op het einde van het derde boekdeel, schrijft hij o.m. dat wanneer men in 1825 de vloer der Augustijnenkerk openbrak, men er een aantal grafstenen wegnam van de familie Hembyse; een ervan droeg geen enkel opschrift maar onder de steen vond men een loden kist, waarop volgende woorden te lezen stonden : “Obiit Jonker-Jan Hembyse, 4 aug. 1584”. De kist werd geopend en men trof er het geraamte in van Hembyse, met het hoofd tussen de knieën, de Saint Genois beweert dat de inlichtingen dienaangaande hem door de architect Goetgebuer werden verstrekt. Pater Ambrosius Keelhoff, die in 1864 een “Geschiedenis van het klooster der Paters Emeryten Augustijnen te Gent” uitgaf, heeft in de jaarboeken van het klooster geen enkele melding over dit grafzerk gevonden. “Wij hebben vroeger gezien, schrijft hij, dat onze kerk in 1582 afgebroken werd en dat een straat gemaakt was door het midden der puinhopen

en juist op die plaats welke men nu aanwijst voor zijne begraafplaats; aldus was het onmogelijk daar te begraven, en nog veel minder in de kerk, omdat zij reeds meer dan twee jaren verwoest was”.

Nochtans had de familie Seclyn-Hembyse ene “vrije sepulture” in de Augustijnenkerk. Hierop voortgaande, alsmede op het feit dat Hembyse naar De Jonghe beweert, katholiek gestorven is, veronderstelt Pater Keelhoff dat men aan het volk, dat in zijn blinde haat, het lichaam van Hembyse had willen onteren, wijs gemaakt had dat hij in de St.-Baafs of St.-Niklaaskerk begraven werd. Heimelijk zou men het lichaam overgebracht hebben naar het kerkhof naast de Augustijnenkerk — niet ver van het Gravensteen afgelegen — en na de beroerde tijden zou de familie hem in het graf der Seclyn-Hembyse’s hebben begraven.

Loutere veronderstelling natuurlijk, welke het geheim over het stoffelijk overschot van Gent’s grootste en meest verderfelijke tyran laat zweven.

Pierre Kluyskens

DE GRAANSTAPELHUIZEN IN GENT

De gebruikte meervoudsvorm in bovenstaande titel zal misschien sommigen van onze lezers verwonderen.

Het is wel opmerkelijk, maar wanneer er gesproken wordt over het Stapelrecht, denken veel Gentenaars uitsluitend aan HET stapelhuis : de Spijker op de Graslei.

Daarmee bewijzen ze dan dat ze zich een totaal verkeerd beeld vormen van het enorm belang van dit recht voor onze stad.

Wij denken er goed aan te doen hier even De Potter aan het woord te laten teneinde deze misvatting uit de wereld te helpen. Terloops maakt hij ook enkele bedenkingen over de Spijker, bedenkingen die misschien nog niet zo veel van hun actualiteit verloren hebben.

Wij veranderen vanzelfsprekend niets aan de spelling en aan de specifieke stijl van De Potter.

Wij hebben gezien dat de stad geen eigen stapelhuis bezat; het graan, aan de verplichting der wet onderworpen, werd gezolderd bij bijzonderen, op de Koornlei of daaromtrent, in een zeker getal daartoe ingerichte huizen. Men noemde die gewoonlijk : de “*herberghen ter Leije*”, en de eigenaars of pachters : de “*weerden ter Leije*” of de “*weerden van den stapele ter Leije*”. Deze waren, gelijk DIERICX te recht opmerkt, gewoonlijk bankiers, door wier bedienden, *klerken* geheeten (een soort van factors of makelaars) de graanhandel werd uitgeoefend. Aanzienlijke familiën schaamden zich niet *weerd* of *klerk* te zijn : in het midden der